PAUL IORGOVICI, LINGVIST ŞI ÎNVĂŢAT DE TALIE EUROPEANĂ

ION MEDOIA

Cuvinte-cheie: *Şcoala Ardeleană; istoria limbii române; formarea limbii române moderne; procedee lingvistice de îmbogăţire a vocabularului*

Acum, la 250 de ani de la naşterea cărturarului bănăţean Paul Iorgovici, o minte iscusită a epocii sale cu o pregătire profesională pe măsură, agonisită în mari capitale europene: Roma, Paris, Londra, Viena, cunoscător a cel puţin opt limbi, se cuvine să facem câteva sublinieri privind însemnătatea cărturarului pentru lingvistica românească.

Deşi ni s-a păstrat o singură *cărticică*, cum o denumeşte însuşi autorul ei, *Observaţii de limba rumănească* (Buda, 1799), ea reprezintă o lucrare de căpătâi a Şcolii Ardelene, scrisă de un erudit, preocupat cu toată fiinţa sa de starea limbii şi a naţiei noastre, destul de vitregite la timpul respectiv. (Vezi Vasile Ţâra, *Postfaţa* la cartea *Paul Iorgovici, învăţat şi patriot bănăţean* de Ion Medoia, Editura Eurostampa, Timişoara, 2008). Însuşi Ion Heliade Rădulescu remarcă consistenţa ideilor lingvistice ale lui Paul Iorgovici în Prefaţa *Gramaticii* sale din 1828, considerându-le *vrednice de toată lauda,* menite să *îndrepteze limba rumânească,* fapt ce l-a determinat să retipărească cu litere latine cartea cărturarului bănăţean în *Curierul de ambe sexe.* Cea mai valoroasa ediţie a cărţii în limba română este scoasă abia în 1979, la Editura *Facla* de Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu. (Aceiaşi cercetători au realizat, acum în urmă, o nouă ediţie la David Press Print, Timişoara.)

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Iorgovici şi moda gramaticilor

Samuil Micu şi Gh. Şincai inaugurează, în 1780, o direcţie nouă în studiul gramaticii româneşti prin publicarea lucrării lor *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae,* care deschide calea cercetărilor asupra structurii latine a limbii române, dar conţine şi exagerări latinizante (Adrian Marino, *Iluminişti români şi problema cultivării limbii în* „Limba română”*,* 13, nr. 5, 1964; nr. 6, 1964). Tot la sfârşitul secolului al 18-lea, mai exact în 1797, Radu Tempea scoate la Sibiu *Gramatica Românească,* care continuă pe aceeaşi linie a exagerărilor latiniste, dar autorul se lasă influenţat de cartea lui Enăchiţă Văcărescu, *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulelor gramaticii româneşti,* apărută la Râmnic cu un deceniu mai devreme. Doctorul I. Molnar-Piuariu a scris şi el o gramatică românească în limba germană *Deutsch-Walachische Sprachlehre,* apărută la Viena în 1788. Cartea porneşte tot de la gramatica în limba latină a lui S. Micu şi Gh. Şincai, dar fără a deveni o lucrare de referinţă pentru lingvistica românească. În acest climat destul de confuz, apare la Buda, în 1799, cartea bănăţeanului Paul Iorgovici, *Observaţii de limba rumânească.* Este prima lucrare de acest fel care apelează la o terminologie ştiinţifică complet debarasată de influenţe străine, inadecvate limbii noastre. *Nu este, de fapt, o gramatică, deşi are caracter normativ, ci este prima lucrare importantă de lexicologie a limbii române. Unele dintre afirmaţiile autorului privesc direct limba literară şi surprind prin justeţea lor.* (Ştefan Munteanu, Vasile Ţâra, *Istoria limbii române literare,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 105.)

Paul Iorgovici este conştient că limba română are *lipsă de îndreptare şi de înmulţire; aceasta se poate face de o vom aduce-o numai la regule fixe* (Paul Iorgovici, *Observaţii…,* p. 72-73). Ca atare, el pledează pentru norme clare după care se alcătuiesc cuvintele: *regulele după care este alcătuită o limbă formează obiectul gramaticii,* definită drept *cartea care învaţă regulele de a scria, a pronunţia, a lega mai multe cuvinte, sau a face construcciuni după proprietatea şi osebirea limbii, aşa că tot ce cuprind cu mintea să poată descoperi prin cuvinte cuviincioase* (P. Iorgovici, *op. cit.* p. 5)

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Iorgovici constată diferența dintre vorbirea oamenilor culți și a celor neinstruiți și susține crearea limbajului savant, dar precizează că învățatul care se adresează publicului larg *trebuie să întrebuințeze așa cuvinte cu care vorbind să-l înțeleagă aceia pentru care scrie* (p. 76).

Asemenea gramaticilor bănățeni de mai târziu, Iorgovici afirma: *eu după regulile istoriceşti nu caut, ci mă uit numai la rădăcina națiii și a limbii, care neîndoit vine de la cea latinească* (p. 14). De fapt, opiniile lui Iorgovici, care devine un adevărat mentor pentru urmașii săi bănățeni, se văd la C. Diaconovici Loga, care tipărește în 1822, tot la Buda, o *Gramatică românească pentru îndreptarea tinerilor,* dovedindu-se la fel de moderat în exprimarea ideilor despre limbă (vezi Olimpia Șerban, Eugen Dorcescu *Studiu introductiv* la C. Diaconovici Loga, *Gramatica românească,* Editura Facla, Timişoara, 1973, p. 15).

Apariția *Observațiilor*... a stârnit la vremea aceea reacții violente și contradictorii care au grăbit moartea suspectă a lui Paul Iorgovici la numai 44 de ani, în plină putere de creație.

După N. Bocşan, Iorgovici demonstrează, asemeni celorlalți învățați iluminişti, romanitatea poporului român prin intermediul limbii, al gramaticii, al dicționarului sau ortografiei limbii române: *Măcar ca limba noastră e siracă la cuvinte, mestecată cu cuvinte străine, dar ea tot are așa cuvinte, așa regule, așa propietăți, prin care ea se dă de sine a cunoaşte că vine din cea veche rumânească și e ca o apă care e curată, de o vom lua-o din izvorul său, de unde cure ea după natura sa* (p. 31-32).

Originalitatea cărții *Observații de limba rumânească*

Observații..., prima carte a lui Iorgovici și singura pe care a reuşit să o tipărească în timpul vieții, reprezintă *fructurii cei dintâi a învățăturilor mele,* după cum se exprima autorul. Cartea a fost caracterizată *ca o introducere la dicționarul său, ca o carte de îndemn cultural, ca un eseu închinat limbii române, ca o gramatică și, într-adevăr, are trăsături comune cu toate aceste interpretări îndreptățite și deci, complementare* (vezi Doina Bogdan Dascălu și

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Crişu Dascălu *op. cit.* p. 15). Lucrarea propriu-zisă are trei capitole: *Observaţii, Exemplurile şi Reflecţii despre starea românilor.* În prima parte şi cea mai importantă pentru lingvistică, autorul se preocupă de starea limbii şi propune căi concrete de îmbogăţire a limbii române literare. Partea a doua reprezintă un dicţionar de cuvinte româneşti în ordine alfabetică, cu echivalentul lor în latină, franceză, germană, luate din *Dicţionarul în patru limbi* la care lucra. Aici se află familii de cuvinte, *care cuvinte eu le-am pus în dicţionariu meu ce-l voi da în tipari cu ajutoriul patronilor mei,* dar care, din păcate, n-a mai văzut lumina tiparului, fiind distrus de autorităţile sârbeşti care îl anchetau. De reţinut că aproape jumătate din derivatele înşiruite în *exempluri* s-au impus, ulterior, în limba literară, iar circa un sfert dintre ele reprezintă o formă identică cu cea actuală (vezi Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu *op. cit.* p. 16).

Observaţii… sunt, potrivit destăinuirilor autorului, rodul ostenelii sale, *pentru a aduce limba în stare mai bună.* Ca atare, problema capitală este crearea limbii române literare şi îmbogaţirea ei cu cuvinte necesare, ca urmare a dezvoltării ştiinţelor, artelor şi meşteşugurilor. Iorgovici porneşte de la ipoteza că limba este principalul mijloc de comunicare între oameni şi de exprimare a ideilor şi sentimentelor lor, convins că între limbă şi societate există o deplină legătură, căci *starea limbii şi a naţiii într-acelaşi pas umblu* (p. 10). Asupra acestei idei autorul revine în repetate rânduri ca dovadă că acest deziderat îl frământa foarte mult. De aceea el explică sărăcia şi lipsa de mlădiere a limbii române prin vicisitudinile istoriei poporului şi decăderea lui din gloria strămoşilor (vezi *Istoria literaturii române, 2, De la Şcoala Ardeleană la Junimea,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1968, p. 104).

Pe învăţatul bănăţean îl deranjează faptul că în *limba care noi o vorbim multe cuvinte s-au zăuitat din limba cea veche românească, mai vârtos cele care se cer la ştiinţele cele alese, de care limba noastră e lipsită şi* continuă: *aşa departe am căzut din floarea ştiinţelor şi a limbii, cât acuma cuvintele de ştiinţe care s-au întrebuinţat în rădăcina limbii care noi o vorbim, se par noao în starea aceasta a fi străine.*

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Iorgovici era conştient că românii au fost *mestecaţi cu slavenii şi acum cu sârbii, de la care multe cuvinte au luat* şi înțelege, cum nu se poate mai clar, că *nici o limbă nici o naţie nu e nemestecată.*

În cele din urmă, autorul conchide: *limba aceasta nicicând nu se poate aduce la aceea de unde au căzut, ci numai limba cea veche poate sluji spre îndreptarea aceştiia* (p. 80). Se vede clar că Iorgovici nu este un latinizant, ci, eventul un latinist (Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu, *op. cit.*, p. 23). Ca atare, poziția sa este mult mai ponderată şi nu emite pretenții exagerate. Nu solicită înlocuirea cuvintelor nelatine din limbă decât în măsura în care acestea nu mai corespund noilor cerințe şi idei impuse de dezvoltarea ştiinței, artei şi meşteşugurilor.

Conştient de importanța limbii în procesul de redeşteptare națională şi de progres cultural, autorul observațiilor se străduieşte să contribuie la înălțarea limbii române în conformitate cu nivelul altor limbi de cultură şi îşi propune o cale diferită de cea indicată de Şincai şi Micu. Gramaticii de la 1780 porneau de la paradigmele latinei clasice, după tiparele cărora trebuie să fie refăcută structura limbii noastre; Iorgovici porneşte de la limba română şi de la posibilitățile ei de dezvoltare. Pentru el *româna nu e latină coruptă, ci un idiom viu apt să fie îmbogățit prin repunerea în circulație a formelor "zăuitate" în decursul istoriei* (Ştefan Munteanu, *Prefața*, p. 6).

De fapt, prin această carte, cea dintâi de acest fel la noi, Iorgovici ocupă un loc aparte în filologia românească, răspunzând astfel unui deziderat major al Şcolii Ardelene: cultivarea limbii şi, prin aceasta, culturalizarea poporului. (vezi Dimitrie Macrea, *Lingvişti şi filologi români,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1959).

Potrivit opiniei profesorului Ştefan Munteanu, *lucrările cărturarilor bănățeni, de la Iorgovici şi C. Diaconovici Loga, la Eftimie Murgu, At. M. Marienescu şi Simion Mangiuca, inaugurează o direcție de cercetare paralelă sau, mai exact, complementară celei promovate de învățații transilvăneni. Ea se înscrie, însă, în tendințele de ansamblu ale epocii de atunci care îşi aveau izvorul în acțiunea de redeşteptare națională şi de progres cultural realizat prin însuşirea ştiințelor vremii, a culturii şi educației în limba maternă (Prefața*, p. 6).

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Reper luminist şi precursor al lingvisticii moderne

Asemeni celorlalți intelectuali transilvăneni contemporani, Iorgovici este preocupat profund de soarta românilor din Imperiul habsburgic, de luminare prin cultură, prin crearea limbii române literare şi prin îmbogățirea ei cu cuvinte noi care să țină pasul cu dezvoltarea societății. Sau, cum s-a exprimat autorul, *starea limbii şi a nației într-acelaşi pas umblu,* regretând soarta nedreaptă a poporului nostru care şi-a pierdut din gloria strămoşilor. El este conştient că limba, ca principal mijloc de comunicare, ajută oamenii să îşi exprime ideile şi gândurile în funcție de gradul lor de cultură. Ca atare, distinge două aspecte ale limbii unui popor şi pune accent pe limba literară ca idiom al învățaților, care are nevoie de anumite norme gramaticale, şi chiar preconizează un fel de reformă lingvistică. Aceasta ar consta în: *revenirea la sensurile primare (din latină) a cuvintelor actuale; derivarea din rădăcinile acestora prin combinarea lor cu toate prefixele păstrate în limbă a unor cuvinte noi ("vorbele aşa derivate se văd mie a fi tocma ale noastre, pentru că în limba noastră sunt fundate din vorbele noastre, după regulele şi proprietățile a însei limbii deduse") (Istoria literaturii române, 2*, p. 104).

Poziția lui Iorgovici este destul de moderată între latiniştii Şcolii Ardelene, alături de I. Budai Deleanu. Mărturie este şi citatul care urmează: *să nu gândească cineva că eu umblu să lapăd din limba noastră cuvintele cele străine, căci mie bine este cunoscut că nicio limbă nu e să nu fie mestecată cu cuvinte străine* (p. 77).

Observațiile… sale au constituit, la vremea aceea, un veritabil îndrumar al creării limbii române literare, căci autorul nu s-a declarat ostil cuvintelor nelatine. Formația sa erudită i-a permis să abordeze realist problemele lingvisticii româneşti într-un context european mult mai larg, în concordanță cu concepțiile altor autori, la modă atunci.

Iorgovici a trăit într-o epocă în care circulația ideilor era socotită mai importantă decât producerea lor, deci într-o epocă în care nu se punea mare preț pe originalitate (Doina Bogdan Dascălu*, Deschizător de drumuri în lingvistica românească, în* "Drapelul roşu", 10314, din 25 martie 1978). Prin îmbogățirea limbii şi a

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

culturii, învățatul dorea să influențeze în bine evoluția nației, a poporului şi nu este întâmplător faptul că tocmai la el *au fost descoperiți alăturea termenii din care se va naşte, peste mult timp, sintagma "limba națională"* (*ibidem*).

Urmărind căile propuse de învățatul bănățean, limba noastră s-a îmbogățit cu numeroşi termeni noi, dintre care majoritatea sunt folosiți şi astăzi, intrând definitiv în patrimoniul limbii şi al culturii naționale. Odată cu apariția *Observațiilor…*, lingvistica românească a devenit o ştiință independentă, după ce multă vreme a fost socotită o simplă anexă a istoriei. *Observațiile…* lui Iorgovici devin un reper şi un text fundamental al epocii luministe, marcând o orientare nouă în cadrul Şcolii Ardelene, după cum notează Petru Oallde (*Observații de limbă românească* în "Flamura", nr. 3225, din 11 septembrie 1979).

Adrian Marino, subliniază că Iorgovici nu inventează nimic când afirmă: *m-am uitat numai la regulele şi proprietățile ce am descoperit în însăşi limba noastră (Iluminiştii români şi problema cultivării limbii,* 2*,* în „Limba română", 1964, nr. 6, p. 584).

Paul Iorgovici a fost şi un vrednic deschizător de drumuri în materie de semiotică. Aşa cum bine observa Paul Miclău (*Semiotica lingvistică,* Editura Facla, Timişoara, 1977, p. 23 şi urm.), el are un merit aparte în cadrul Curentului Ardelean şi datorită soluțiilor realiste în cultivarea limbii prin înțelegerea corectă a relației limbă-societate şi prin considerațiile deosebit de interesante de semiotică teoretică, întemeiate epistemologic: *calea către lucru la care eu te îndemn e neumblată şi plină de spini şi rugi implicați, însă ea duce la o câmpie lată, înfrumsețată cu multe feliuri de flori, din care albinele sârguitoare sug sucu şi fac dintr-însul aşa gătitură care trece preste puterile minții omeneşti. Acestora sârguințe şi tu urmează şi din cuvintele limbii româneşti ceii de rădăcină suge cu acu minții tale, ca albina din flori, cuvinte spre înfrumsețarea limbii noastre* (Paul Iorgovici, *op. cit.*, p. 13-14). Această străduință răsplătită cu nectar este, trebuie să recunoaştem, un admirabil şi pitoresc elogiu adus cunoaşterii, dar şi un îndemn pentru contemporani.

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Asemeni lui Locke, Iorgovici este conştient că în nicio limbă nu sunt cuvinte suficiente pentru a exprima pe deplin preceptul minții. El zice: *deci suntem siluiți a da unui nume mai multe înțelegeri, de unde se naşte deschilinarea cuvintelor proprii…şi improprii* (p. 22*). Spre exemplu, numele "scurt" semnează drept "întinderea unui trup", iar pentru asemănarea înțelegerii, zicem "viața scurtă", "bucurie scurtă" şi altele* (p. 22). Iorgovici semnalează astfel şi categoria opusă arbitrariului, motivarea, sugerată prin intermediul figurilor semantice. Cu părere de rău, el constată că limba noastră e *stricată* şi explică starea ei prin istoria zbuciumată a neamului din vremea aceea.

Iorgovici înțelege, ca nimeni altul la noi, *complexitatea comunicării semiotice atât ca sursă, cât şi ca proces de elaborare a instrumentului de achiziție a lui* (Paul Miclau, *op. cit.* p. 25). Acelaşi autor cărăşean clarifică meritul incontestabil al lui Paul Iorgovici, care a scris teoria sa cu mai bine de un secol înaintea doctrinei de mare success a lui Ferdinand de Saussure. Iată textul celebru oferit de Iorgovici încă în 1799, cu riscul de a ne repeta, care exprimă limpede principiul semnului lingvistic: *vorbele sunt semnele perceptului minții de unde urmează că cu tot cuvântul este legată perceperea minții noastre… aşadar cuvintele sunt semnele arbitrarie, adecă în voia oamenilor stă a numi oareceva într-aşa, sau altmintrelea chip* (p. 21).

Creator de limbă română modernă

Incontestabil, *Observații…* este o carte care depăşeşte mult sfera preocupărilor strict gramaticale, fiind mai degrabă un curs de filologie în care sunt cuprinse şi alte învățăminte de ordin general, îndrăznețe şi interesante, inclusiv pentru vremurile de astăzi. Autorul este călăuzit de un înalt discernământ critic în ce priveşte valorificarea elementelor necesare progresului social şi cultural al poporului român.

Învățatul bănățean îşi dă seama de concordanța care există între limbă şi societate şi este conştient că dezvoltarea unui popor nu poate fi ruptă de problema națională şi socială. Cauza de înapoiere a limbii el o găseşte în *veştejirea nației,* care face să degenereze şi cultura

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

unui popor. El nu spune cu exactitate când a avut loc acest fenomen de regres şi de cădere a ştiinţelor şi culturii, dar vede că, de fapt, latina populară pierduse terminologia ştiinţifică şi filozofică a latinei clasice şi că limba română a fost de la început o limbă populară. De aceea, Iorgovici afirmă, ca şi mai târziu Laurean, că româna ar fi avut o terminologie ştiinţifică încă din perioada veche a ei, după cum îmi comunica verbal reputatul profesor G. Ivănescu.

Dându-şi seama de impasul în care a ajuns limba noastră, Iorgovici caută căi de salvare şi le găseşte în îmbogăţirea limbii prin derivare, neologisme şi cuvinte regionale prin care ea ar lua înfăţişarea de limbă cultă, îmbogăţită prin expresii noi, după cum observa şi O. Densusianu. Iată cum înţelege Iorgovici această îmbogăţire şi împrospătare a limbii: *eu am perceput, precum la toţi este cunoscut, că limba noastră este foarte scurtă la cuvinte. Deci eu doresc a înmulţi limba noastră cu cuvinte luate din vorbele de rădăcină a limbei noastre şi aşezate după regulele şi proprietăţile din însă limba noastră trase* (p. 77-78)

Autorul se referă, aşadar, la cuvintele de origine latină, dar nu uită că trebuie să ţinem seama de regulile specifice limbii noastre. Prin aceasta el înţelege dezvoltarea ei lexicală, sporirea expresivităţii şi recomandă formarea de cuvinte noi cu ajutorul rădăcinilor existente în limbă.

Prin *stricarea limbii* autorul se referă, de fapt, la sărăcia ei din cauză că multe cuvinte s-au pierdut. Nicăieri însă el nu ia atitudine împotriva cuvintelor nelatine, pe care le şi întrebuinţează frecvent în opera sa, fiind conştient că fiecare limbă are şi cuvinte străine. Bazându-se, de asemenea, pe evoluţia fonetică a limbii, Iorgovici ţine să precizeze: *ce e corupciune pentru limba latinească, aceea poate fi perfecciune pentru limba românească* (p. 79).

La fel de interesantă este şi ideea despre circulaţia cuvintelor, despre fondul principal lexical. Cuvintele utilizate mai frecvent în vorbire sunt numite de el *vorbe uzitate, adecă prin întrebuinţare întărite,* recunoscându-le importanţa în sistemul limbii.

El face deosebire între cuvintele *învăţate, alese* şi *cele de toate zilele,* văzând cu claritate rolul oamenilor învăţaţi în dezvoltarea ştiinţelor.

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Iorgovici se străduieşte să corecteze forma unor neologisme de origine latină: de la *reportare* se cuvine a zice *reportat,* iar nu, *reportiruit.* De la *reducere*, *redus*, iar nu *reduțiruit*, cum se obişnuia în vremea aceea. Aceeaşi viziune corectă o păstrează şi atunci când se referă la evoluția fonetică a cuvintelor şi precizează că la neologisme nu e valabilă aplicarea legilor fonetice vechi şi chiar explică unele etimologii. Bunăoară, arată că potrivit aspectului fonetic, din latinescul *clarus*, zicem *chiar*, din *clamare* zicem *chemare*. Este deci limpede că vedea corect evoluția fonetică a limbii române, pe care o compară cu cea a limbii italiene, ca un adevărat început de fonetică comparată la noi.

Învățatul bănățean recomandă, de asemenea, claritate şi conciziune în exprimare prin reducerea corpului fonetic al cuvintelor. El propune să se folosească forma *reduce, în* loc de *duce iar înapoi* şi considera că *aicea măcar care va vedea cum e mai bine* (p. 75).

Este adevărat că Iorgovici are o anumită receptivitate față de limba latină: *după județul meu mai bine este a împrumuta aşa cuvinte din limba noastră cea de rădăcină decât de aiurea,* dar ar fi greşit să considerăm că acesta ar reprezenta un principiu latinizant, dimpotrivă, el ține să precizeze că *prin atâtea schimbări la care fu supusă națiia noastră românească, n-au putut fi ca să nu se schimbe şi limba* (p. 76).

Dar cea mai relevantă afirmație a sa este următoarea: *să nu gândească cineva că eu umblu să lăpăd din limba noastră cuvintele cele străine, căci mie bine este cunoscut că nici o limbă nu e să nu fie mestecată cu cuvinte streine* (p. 77). Prin această opinie, prin care combate zelul latinizant al epocii, Iorgovici se ridică incontestabil deasupra cărturarilor din vremea sa. De altfel, în opera învățatului pot fi întâlnite numeroase cuvinte de origine slavă: *slobod, slobozenie, vrednic, trudă, slavă, pricină, zidire*, sau maghiare: *socoti, făgăduință, deschilini* etc. Aşadar învățatul respinge categoric teza purității limbii, fiind conştient că *nu există limbă sau nație care să se poată lăuda că au rămas curate şi* că *nici o limbă, nici o nație nu e nemestecată* (p. 14).

Şi apoi, ce poate fi mai concludent decât formele regionale destul de frecvente în opera lui? Vorbirea populară şi-a lăsat

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

amprenta asupra operei învățatului, în care se întâlnesc numeroase cuvinte şi expresii specifice graiului din valea Caraşului.

Paul Iorgovici se dovedeşte conciliant în materie de idei lingvistice, singura sa doleanță fiind *binele naţiei.* Este adevărat, însă, că are unele preferințe ce nu pot fi ignorate: *mai pre urmă, slobod este la fiecare a vorbi cum lui place. Mie m-au mai plăcut cuvintele româneşti, care se trag iar din cuvinte româneşti, decât cele streine şi mă voi ține de aceste a noastre în toate scrierile mele* (p. 78).

Învățatul bănățean constituie un adevărat model – după cum subliniază Gavril Istrate – şi pentru meritul de a fi utilizat prima terminologie gramaticală modernă din limba română: *arbitrar, cazu nominative, declina, deriva, dicționar, glosari, ghenul feminin, gramatică, literă, nume, normă, semn, silabă, timpul prezent* etc. Multe din formele lexiale şi gramaticale au rămas şi în zilele noastre. Potrivit aceluiaşi autor, Iorgovici este primul român din epoca modernă care foloseşte în scris variantele literare de tipul lui*: acum, acela, acesta, cel, cea, din, ajuta, judecată,* etc*. (Limba română literară. Studii şi articole,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1970, p. 38).

O contribuție aparte îi revine lui Iorgovici şi în formarea terminologiei ştiințifice româneşti. Strădania lui privind îmbogățirea limbii şi încrederea în posibilitățile ei sunt meritorii pentru acea epocă, când persistă ideea că după glasul obştei e cu neputință a scrie că limba noastră fiind necanonicită, nesupusă gramaticii, în ea nu s-ar putea exprima idei abstracte. Atât prin principiile sale teoretice, cât şi prin încercarea de a le aplica în practică, învățatul bănățean a încercat să dovedească contrariul acestei păreri, strădanie încununată de succes în cele din urmă. *Prin modul în care a gândit progresul limbii, prin recomandările pe care le-a făcut, Iorgovici se dovedeşte a fi unul dintre cei mai de seamă ctitori ai limbii noastre naționale moderne* - considerau, cu deplin temei şi Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu în *Studiul introductiv* la *Observații…* (p. 17)

Deşi munca sa nobilă n-a fost apreciată, cum ar fi meritat, de către contemporanii săi, savantul cărăşean din Vărădia nu se lasă învins, rămânând conştient de importanța ei: *Dacă nu vor plăcea românilor de acuma, am nădejde că se vor afla între următorii noştri*

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

la care vor plăcea ce e a naţiii noastre şi se vor sârgui a mai adauge în folosul naţiii (p. 78-79). Nădejdile şi speranţele lui s-au împlinit mult mai târziu pentru că posteritatea i-a dat dreptate şi îl preţuieşte ca pe un vrednic înaintaş.

Bibliografie:

Bocsan, Nicolae, *Contribuţii la istoria iluminismului românesc*, Timişoara, Editura Facla, 1986;

Bogdan Dascălu, Doina, *Deschizător de drumuri în lingvistica românească, în* „Drapelul roşu", Timişoara, nr. 10314, 25 martie 1978;

Diaconovici, C, *Enciclopedia română*, Sibiu, 1900, tomul 2

Diaconovici-Loga, Constantin, *Gramatica românească*. Text, prefaţă, note şi glosar de Olimpia Şerban şi Eugen Dorcescu, Timişoara, Editura Facla, 1973;

Heliade Rădulescu, Ion, *Curier de ambe sexe,* periodul 2 (1830-1840), Ediţia 2, Bucureşti, 1864;

Iorgovici, Paul, *Observaţii de limba rumânească*, Buda, 1799. Prefaţa de Ştefan Munteanu. Ediţie critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note şi bibliografie de Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu, Editura Facla, Timişoara, 1979;

Istrate, G, *Limba română literară. Studii şi articole,* Bucureşti, Editura Minerva, 1970;

Ivănescu, G, *Studii de istorie a limbii literare,* Iaşi, Editura Junimea, 1989;

Macrea, D, *Probleme de lingvistică română,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961;

Macrea, D, *Lingvişti şi filologi români,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1959;

Marino, Adrian, *Iluminişti români şi problema cultivării limbii* în „Limba română", 13, nr. 5, 1964; nr. 6, 1964;

Marino, Adrian, *Luminile româneşti şi descoperirea Europei, în Pentru Europa,* Iaşi, Editura Polirom, 1995;

Medoia, Ion, *Paul Iorgovici, un mare om de cultură şi patriot bănăţean* în „Coloana Infinitului", anul 11, vol. 1, nr. 64, Timisoara, 2008;

Miclău, Paul, *Semiotica lingvistică,* Timişoara, Editura Facla, 1977;

Munteanu, Ştefan, Ţâra V, *Istoria limbii române literare (sec al 16-lea – al 18-lea),* ediţia 4, Timişoara, Tipografia Universităţii, 1973;

Oallde, Petru, *Lupta pentru limba românească în Banat,* Timişoara, Editura Facla, 1983;

Oallde, Petru, *Observaţii de limbă rumânească,* în „Flamura", nr. 3225, Reşiţa, 11 sep. 1979;

****Istoria literaturii române*, 2, Bucureşti, Editura Academiei, 1968;

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

***Şcoala Ardeleană, 2 vol. Ediție critică, note, bibliografie şi glosar de Florea Fugariu, Bucureşti, Editura Minerva 1983;
***Şcoala Ardeleană. Antologie. Ediție, note şi prefață de Emil Boldan, Bucureşti, 1959.

PAUL IORGOVICI, EUROPEAN FAMOUS LINGUIST AND WISE MAN
(Abstract)

Keywords: *Transylvanian School, the history of modern Romanian language, the structure of modern Romanian language, rules of linguistics in Romanian language*

The objective of this paper is the analysis of Paul Iorgovici's writings on linguistics, and it comes as homage at the 250th anniversary of the scolar's birth. Paul Iorgovici was born in 1764 in Varadia (Caras Severin), and he was one of the most important intellectuals of his times. He studied in Rome, Paris, London, Vienna and he was fluent in at least eight different languages.

This article focuses only on the linguistic aspect of the scholar's work, as this is demonstrated in the author's monograph, *Paul Iorgovici, invatat si patriot banatean (Paul Iorgovici, a patriot and scholar from Banat),* first published in 2008 at Eurostampa Publishing House in Timisoara, Romania.

The main subchapters of the article are analyzing The Transylvanian School era in general, the trend of grammar at that specific time, as well as the uniqueness of the only book that we have left from Iorgovici, *Observatii de limba rumaneasca (Observations on the Romanian Language),* first published in Cyrillic in 1799 in Buda.

Based on extended research of the current articles on linguistics, the author underlines the important role of Paul Iorgovici as a harbinger of modern linguistics, semiotics (even before Ferdinand de Saussure), and founder of modern Romanian language, at a time of hardships for the Romanian people, their cultura and national language.

BDD-A23963 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)